

Brugen af alternativ behandling i Danmark

Resultater fra den nationalt repræsentative Sundheds- og sygelighedsundersøgelse 2005

Ola Ekholm & Mette Kjølner

Formålet med denne artikel er at belyse udbredelsen af og udviklingen i brugen af alternativ behandling i Danmark. Data stammer fra den nationalt repræsentative Sundheds- og sygelighedsundersøgelse 2005. Den samlede stikprøve omfattede 21.832 danske statsborgere på 16 år eller derover. Der blev i alt opnået interview med 14.566 personer (66,7 %). Resultaterne viser, at andelen, der har brugt alternativ behandling inden for det seneste år, er steget fra 10,0 % i 1987 til 22,5 % i 2005, og at massage, osteopati og andre manipulative terapier, zoneterapi og akupunktur er de tre mest brugte alternative behandlingsformer i den danske befolkning. Forbruget af alternativ behandling har været stigende igennem de seneste decennier men med svage tegn på stagnation inden for de seneste år.

Indledning

Danske studier har vist, at andelen af den voksne danske befolkning, der har brugt alternativ behandling inden for det seneste år, er steget fra 10,0 % i 1987 (Rasmussen et al. 1988) til 20,1 % i 2003 (Lønroth & Ekholm 2006). Den stigende interesse for alternativ behandling genfindes i hele den vestlige verden i de seneste decennier (Goldbeck-Wood et al. 1996, Eisenberg et al. 1998, MacLennan et al. 2002). Det skal dog bemærkes, at et amerikansk studie har vist, at brugen

af alternativ behandling stagnerede i begyndelsen af 2000'erne (Tindle et al. 2005).

Ud fra et lovgivningsmæssigt synspunkt kan alternativ behandling defineres som 'terapi', der rækker ud over de behandlingstilbud, der tilbydes i det statsligt finansierede sundhedssystem, og som sådan ikke er omfattet af Sundhedsstyrelsens tilsynskontrol (ViFAB 2006a). Dog er sundhedsprofessionelle, der bruger alternative metoder i deres behandling underlagt de regler, der er beskrevet i lægeloven eller i autorisationslovene. I de danske sundheds- og sygelighedsundersøgelser, som Statens Institut for Folkesundhed gennemfører, er alternativ behandling defineret som behandling udenfor det almindelige sundhedsvæsen og uden offentligt tilskud.

Afgrænsningen af, hvad der er alternativ behandling, og hvad der ikke er, ændrer sig over tid, og grænsen mellem alternativ og konventionel behandling er ikke altid let at drage. Eksempelvis har enkelte af de nuværende alternative behandlingsformer og tilbud i løbet af de seneste årtier vundet indpas i det konventionelle behandlingssystem, f.eks. akupunktur og zoneterapi. Endvidere blev kiropraktik tidligere betragtet som en alternativ behandlingsform i Danmark men er i dag en behandling, som den offentlige sygesikring giver tilskud til.

Formålet med denne artikel er at belyse udbredelsen af og udviklingen i brugen af alternativ behandling i Danmark. Endvidere belyses reaktioner herunder kontakt til alternative behandlere på forskellige former for gener og symptomer inden for en 14-dages periode.

Materiale og metode

De danske sundheds- og sygelighedsundersøgelser (SUSY) er gennemført i 1987, 1994, 2000 og 2005. I SUSY-undersøgelserne indsamles data til brug for statslig, regional og kommunal planlægning og sundhedsovervågning og til brug for forskning og analyser. Undersøgelserne indsamler data om befolkningens sundhed og sygdom og om forhold af betydning herfor – f.eks. risikofaktorer i livsstil og levevilkår. Samtlige gennemførte SUSY-undersøgelser er nationalt repræsentative stikprøveundersøgelser og omfatter danske statsborgere på 16 år eller derover. Dette studie tager udgangspunkt i SUSY-2005 undersøgelsen. Ligesom i de tidligere gennemførte SUSY-undersøgelser er grundstenen i dataindsamlingen besøgsinterview. Umiddelbart før dataindsamlingen fik de udtrukne personer tilsendt et introduktionsbrev, hvori det blev præciseret, at deltagelse i undersøgelsen var frivillig, og at svarpersonen var sikret fuld anonymitet. Den tekniske del af

dataindsamlingen samt interview er gennemført af SFI-SURVEY. Den samlede stikprøve i SUSY-2005 omfattede 21.832 personer. Af disse blev der i alt opnået interview med 14.566 personer, hvilket svarer til en samlet deltagelsesprocent på 66,7 %. Deltagelsesprocenten er stort set ens for mænd (65,9 %) og kvinder (67,5 %). For både mænd og kvinder er bortfaldet markant større i den ældste aldersgruppe (80 år eller derover) sammenlignet med de øvrige aldersgrupper.

Brugen af alternativ behandling er i alle fire gennemførte SUSY-undersøgelser belyst ved at præsentere svarpersonerne for et kort, hvor en række forskellige alternative behandlingsformer var angivet og bede dem oplyse om og i givet fald hvilke behandlingsformer, de henholdsvis nogensinde havde benyttet og havde benyttet inden for det seneste år. Det skal dog bemærkes, at de alternative behandlingsformer, der blev præsenteret for svarpersonerne, ikke var helt identiske i de fire gennemførte undersøgelser (jf. tabel 1).

Endvidere blev svarpersonerne spurgt, om de inden for de sidste 14 dage havde været generet af en række forskellige former for smerter eller ubehag, og hvad de i givet fald havde foretaget sig som følge af generne. En af de mulige svarkategorier var at have talt med en alternativ behandler/naturhelbreder om det. Eksempler på andre svarmuligheder var, at man ikke gjorde noget, at man gjorde noget selv, at man tog håndkøbsmedicin, at man tog receptmedicin, eller at man talte med en læge om det.

Som indikator for uddannelsesniveau anvendes det samlede antal års uddannelse, en person har gennemgået fra skolestart til afslutning af erhvervsuddannelse. Indikatoren svarer til International Standard Classification of Education (ISCED) og opdeles i fem intervaller (-9 år, 10 år, 11-12 år, 13-14 år, 15+ år).

Til at beregne usikkerheden på prævalenserne blev der beregnet eksakte 95 % sikkerhedsgrænser baseret på binomial fordelingen. χ^2 -test blev brugt til at teste sammenhængen mellem de sociodemografiske variabler og brug af alternativ behandling.

Resultater

Af tabel 1 ses, at i alt 45,2 % af voksne danskere nogensinde har brugt alternativ behandling, og 22,5 % har gjort det inden for det seneste år. Det svarer til, at ca. 975.000 voksne danskere har brugt alternativ behandling inden for det seneste år. De tre hyppigst benyttede alternative behandlingsformer er massage, osteopati og andre manipulative terapier, zoneterapi og akupunktur. Andelen, der angiver at have brugt massage, osteopati eller andre manipulative terapier inden for det

	Brugt nogensinde					Brugt seneste år	
	1987	1994	2000	2003 ¹	2005	2003 ¹	2005
Massage, osteopati og andre manipulative terapier	5,2	9,2	15,4	16,5	21,7	9,5	13,2 (12,7-13,8)
Zoneterapi	9,1	14,8	20,3	22,7	21,4	7,6	6,1 (5,7-6,5)
Akupunktur	2,8	6,6	11,2	16,2	16,6	5,1	5,4 (5,1-5,8)
Healing og/eller clair voyance	-	-	-	7,0	6,0	3,1	2,4 (2,1-2,6)
Kraniosakral terapi	-	-	-	2,7	3,6	1,3	1,1 (1,0-1,3)
Homøpati	-	-	-	4,0	3,5	1,1	0,7 (0,6-0,9)
Ernæringsterapi	-	-	-	2,4	3,2	1,0	1,5 (1,3-1,7)
Kinesiologi	-	-	-	4,3	2,5	0,9	1,0 (0,8-1,1)
Biopati	-	-	-	1,6	1,0	0,5	0,2 (0,2-0,3)
Heilpraktik	-	-	-	0,9	-	0,3	-
Visualisering	-	-	-	1,5	-	0,6	-
Bachs blomsterterapi	-	-	-	1,3	-	0,6	-
Naturmedicin (fx homøpati)	6,4	7,9	13,2	-	-	-	-
Afspænding	3,4	3,9	4,9	-	-	-	-
Vejledning vedr. kost mv.	1,8	2,7	4,4	-	-	-	-
Håndspålæggelse	0,8	0,9	1,5	-	-	-	-
Magnetiske strygninger	1,2	1,8	2,1	-	-	-	-
Healing	0,9	2,5	4,4	-	-	-	-
Hypnose	0,6	1,3	1,4	-	-	-	-
Psykoterapi	0,7	-	-	-	-	-	-
Andet	2,5	3,1	4,6	3,4	2,2	1,6	0,9 (0,8-1,1)
I alt	23,2	33,1	43,7	40,2	45,2	20,1	22,5 (21,8-23,2)
Antal svarpersoner	4752	4667	16688	2593	14566	2593	14566

¹Data stammer fra Lønroth & Ekholms studie. I modsætning til de øvrige undersøgelser omfatter stikprøven i 2003-undersøgelsen 18+ årige.

Tabel 1. Brug af alternativ behandling nogensinde i 1987, 1994, 2000, 2003 og 2005 og inden for det seneste år i 2003 og 2005 blandt voksne danskere. Procent (95 % sikkerhedsgrænser).

seneste år, er steget fra 9,5 % i 2003 til 13,2 % i 2005. I alt 6,1 % af voksenbefolkningen har brugt zoneterapi inden for det seneste år, og 5,4 % har brugt akupunktur. Tabellen viser endvidere, at andelen, der nogensinde har benyttet alternativ behandling, er steget fra 23,2 % i 1987 til 45,2 % i 2005.

Analyserne viste at brugen af alternative behandlingsformer afhænger af køn, alder, samlivsstatus og kombineret skole- og erhvervsuddannelse (samtlige test var statistisk signifikante; $p < 0,01$) (tabel 2). For alle behandlingsformer ses der en større andel blandt kvinder end blandt mænd, der oplyser, at de har brugt de forskellige alternative behandlingsformer inden for det seneste år. I alt har 28,5 % af kvinder og 16,1 % af mænd brugt en eller flere former for alternativ behandling inden for det seneste år. Det er et gennemgående træk, at det er aldersgrupperne 25-44 år og 45-64 år, der i størst omfang har brugt de forskellige alternative behandlingsformer inden for det seneste år. Brugerandelen stiger med stigende

antal års kombineret skole- og erhvervsuddannelse frem til 13-14 års uddannelse, hvorefter den falder noget. De forskellige samlivsstatusgrupper har i varierende omfang brugt alternativ behandling inden for det seneste år.

Blandt de ca. 80 % i befolkningen, der har haft én eller flere forskellige gener og ét eller flere symptomer inden for 14-dages periode, oplyser 3,9 %, at de som reaktion på generne og symptomerne valgte at tale med en alternativ behandler/naturhelbreder (tabel 3). Af tabellen ses, at alternativ behandling oftest bruges i relation til smerter eller ubehag i skulder eller nakke (5,5 %), smerter eller ubehag i ryg eller lænd (4,3 %) samt smerter eller ubehag i arme, hænder, ben, knæ, hofter eller led (2,8 %) og sjældnest af personer med træthed, åndedrætsbesvær, mavesmerter eller forkølelse. Reaktionsformerne afhænger selvfølgelig af, hvilke former for gener og symptomer der er tale om. I figur 1 præsenteres nogle udvalgte reaktioner

	Massage ¹	Zoneterapi	Akupunktur	Øvrige behandlingsformer ²	Alternativ behandling i alt	Antal svarpersoner
Total	13,2	6,1	5,4	6,0	22,5	14566
Køn						
Mænd	10,1	3,5	3,6	3,0	16,1	7076
Kvinder	16,2	8,5	7,2	8,8	28,5	7490
Alder						
16-24 år	12,7	3,2	2,8	4,3	17,9	1434
25-44 år	18,9	7,4	6,2	8,0	29,3	4831
45-64 år	12,6	7,0	6,3	6,5	23,3	5289
65+ år	5,0	3,9	3,9	2,6	12,1	3012
Samlivsstatus						
Gift	13,0	6,9	6,0	5,4	22,9	8026
Samlevende	16,7	6,1	5,3	7,5	26,6	2260
Enlig (separeret, skilt, enkestand)	8,7	5,2	5,2	5,7	18,1	1914
Enlig (ugift)	14,3	4,3	3,9	6,7	20,9	2361
Kombineret skole- og erhvervsuddannelse						
-9 år	6,2	3,7	3,6	2,5	12,8	2295
10 år	12,3	4,9	4,9	4,0	19,8	802
11-12 år	10,7	5,4	4,4	4,8	19,6	3309
13-14 år	18,0	8,3	6,8	7,3	28,2	4535
15+ år	14,4	6,1	5,8	8,0	24,9	3193
Skoleelev	8,2	1,5	3,3	5,5	15,2	256
Anden skoleuddannelse	13,2	5,4	8,2	14,7	29,1	90

¹Massage, osteopati og andre manipulative terapier

²Fx healing, homøpati, ernæringsterapi, kraniosakral terapi, biopati og kinesologi

Tabel 2. Brug af alternativ behandling inden for det seneste år. Procent.

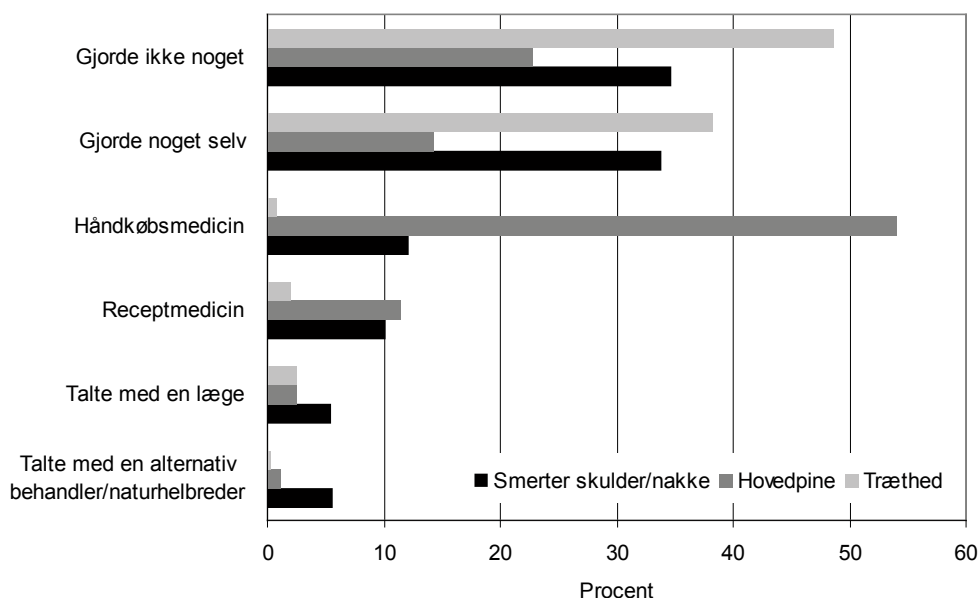
for henholdsvis smerter eller ubehag i skulder eller nakke, hovedpine og træthed. Af figuren fremgår, at størst andel blandt personer med træthed ikke gør noget ved generne (48,7 %), og at personer med smerter i skulder/nakke og træthed i lige stort omfang gør noget selv som reaktion på generne. Over halvdelen af dem, der har hovedpine, tager håndkøbsmedicin (54,1 %). Der er relativt flest blandt personer med smerter i skulder/nakke, der reagerer med at kontakte en alternativ behandler eller naturhelbreder (5,5 %).

	Andel der talte med en alternativ behandler/naturhelbreder (%)	Andel med gener og symptomer i befolkningen (%)
Smerter eller ubehag i skulder eller nakke	5,5	32,8
Smerter eller ubehag i ryg eller lænd	4,3	30,3
Smerter eller ubehag i arme, hænder, ben, knæ, hofter eller led	2,8	30,5
Nedtrykthed, deprimeret, ulykkelig	1,7	8,5
Ængstelse, nervøsitet, uro eller angst	1,4	8,4
Hovedpine	1,2	22,8
Eksem, hududslet, kløe	0,9	10,0
Søvnbesvær, søvnproblemer	0,7	18,5
Fordøjelsesbesvær, tynd/hård mave	0,5	7,8
Hurtig hjertebanken	0,3	5,3
Træthed	0,3	28,6
Åndedrætsbesvær, forpustethed	0,3	7,7
Mavesmerter, ondt i maven	0,2	7,3
Forkølelse, snue, hoste	0,2	16,6
Alle	3,9	79,8

Tabel 3. Andel der talte med en alternativ behandler/naturhelbreder som en reaktion på udvalgte gener og symptomer inden for de sidste 14 dage. Procent.

	Brugt alternativ behandling -inden for det seneste år	-tidligere	Har aldrig brugt alternativ behandling	I alt
Praktiserende læge	46,7	43,1	37,5	40,9
Praktiserende speciallæge	10,5	9,3	5,8	7,6
Hospitalsambulatorium	8,6	8,1	6,6	7,4
Fysioterapeut	12,9	6,0	4,9	6,9
Kiropraktor	8,0	4,3	2,7	4,3
	22,5	22,7	54,9	

Tabel 4. Brug af forskellige behandlingstilbud fra det etablerede sundhedsvæsen inden for de seneste 3 måneder blandt brugere og ikke-brugere af alternativ behandling. Procent.

Figur 1. Reaktioner på henholdsvis smerter eller ubehag i skulder/nakke, hovedpine og træthed inden for en 14-dages periode. Procent.

Tabel 4 viser, at personer, der inden for det seneste år har brugt alternativ behandling, i større omfang har brugt de etablerede behandlingstilbud end personer, der ikke har brugt alternativ behandling. Således har eksempelvis 46,7 % af brugere af alternativ behandling inden for det seneste år også brugt praktiserende læge sammenholdt med 40,9 % i hele befolkningen og 37,5 % blandt dem, der aldrig nogensinde har brugt alternativ behandling. Samme mønster ses i relation til brug af praktiserende speciallæge, hospitalsambulatorium, fysioterapeut og kiropraktor.

Diskussion

Resultaterne viser, at brugen af alternativ behandling i Danmark er steget kraftigt fra 1987 til 2005. Alternativ behandling bruges i størst omfang af kvinder i alderen 25-64 år, og dette er i overensstemmelse med resultaterne fra flere andre studier (Kjøller 2002a; Ni et al. 2002; Hansen et al. 2005; Lønroth & Ekholm 2006). I alt 22,5 % af voksenbefolkningen oplyser i 2005, at de har brugt alternativ behandling inden for det seneste år. I et review fandt man, at mellem 9 % og 65 % i nogle lande bruger alternativ behandling (Ernst 2000). Nogle af forklaringerne på de

store forskelle kan være, at der er brugt forskellige dataindsamlingsmetoder, at referenceperioderne er lidt forskellige, og at opfattelsen af, hvad der er alternativt, kan variere mellem forskellige lande. Ifølge ViFAB er danskerne dog blandt de mere moderate brugere af alternativ behandling i Europa (ViFAB 2006b).

Nærværende studie viser, at massage, osteopati og andre manipulative terapier, zoneterapi og akupunktur er de tre mest brugte alternative behandlingsformer, hvilket er i overensstemmelse med en nylig dansk undersøgelse (Lønroth & Ekholm 2006). Med undtagelse af zoneterapi ligger den danske befolknings valg af alternative behandlingsformer tæt op ad andre europæiske befolkningers valg (ViFAB 2006b).

Andelen, der angiver, at de har brugt alternativ behandling inden for det seneste år, stiger med stigende antal års kombineret skole- og erhvervsuddannelse frem til 15 eller flere års uddannelse for dernæst at aftage noget. Dette fund er i overensstemmelse med resultater fra to tidligere danske undersøgelser (Kjøller 2002a; Lønroth & Ekholm 2006). Den sociale gradient er også fundet i flere andre lande (Astin JA 1998; MacLennan et al. 2002; Ni et al. 2002; Hansen et al. 2005). En forklaring på denne gradient kan være, at personer med et højt uddannelsesniveau er bedre informerede om både det konventionelle og ikke-konventionelle sundhedssystem, og at de parallelt søger forskellige løsninger på deres helbredsmæssige problemer (Hansen et al. 2005). Det samme mønster genfindes i det konventionelle sundhedssystem, hvor der er delvis eller helt brugerfinansiering (Kjøller 2002b).

I overensstemmelse med resultaterne fra SUSY-2000 undersøgelsen (Kjøller 2002c) viser dette studie, at alternativ behandling oftest bruges som reaktion på muskel- og skelet gener og symptomer og sjældnest som reaktion på træthed, åndedrætsbesvær, mavesmerter eller forkølelse.

Studiet viser endeligt, at personer, der har brugt alternativ behandling inden for det seneste år, i større omfang også har brugt de etablerede behandlingstilbud end personer, der ikke har brugt alternativ behandling. Dog er det uvist, om alternativ behandling bruges til de samme gener og lidelser, som man går til det offentlige sundhedssystem med. Men også andre undersøgelser viser, at alternativ behandling bruges som et af flere behandlingstilbud i tilfælde af sygdom, og dermed som supplement til de behandlingstilbud, der gives fra det offentlige sundhedssystem (Druss & Rosenheck 1999; Kjøller 2002c; Ni et al. 2002; Lønroth & Ekholm 2006). Et studie har også vist, at behandling af milde symptomer/lidelser, forebyggelse af sygdom og ønsket om øget velvære er de primære årsager til, at danskere bruger alternativ behandling (Lønroth & Ekholm 2006).

En begrænsning ved dette studie er, at vi i 1987-2000 undersøgelserne kun har oplysninger om, om respondenterne har brugt alternativ behandling inden for det seneste år, men vi ved ikke præcist, hvilke former for alternativ behandling respondenterne har brugt. På plussiden kan nævnes, at resultaterne er baseret på store landsdækkende undersøgelser, der er udført på samme måde i samtlige år. Ifølge Ernst (2000) skal videnskabelige studier opfylde følgende krav: 1) beskæftige sig med navngivne alternative behandlingsformer og ikke med alternativ behandling som et generelt begreb 2) være baseret på en stikprøve, som er repræsentativ for den generelle befolkning 3) estimere 1-års prævalenser 4) studiets opnåelsesprocent skal være acceptabel. Dette studie lever op til alle fire krav.

Interessen for alternativ behandling har været stigende igennem de seneste decennier, men svage tegn på stagnation inden for de seneste år. Dette studie bekræfter resultater fra andre gennemførte undersøgelser vedrørende alternativ behandling og viser, at brugen af alternativ behandling er en vigtig problemstilling i folkesundhedsarbejdet.

Litteratur

- Astin, John A. 1998 Why patients use alternative medicine: results of a national study. In: *JAMA* 279 (19): 1548-1553.
- Druss, Benjamin G. & Robert A. Rosenheck 1999 Association between use of unconventional therapies and conventional medical services. In: *JAMA* 282 (7): 651-656.
- Eisenberg, David M. & Roger B. Davis; Susan L. Ettner; Scott Appel; Sonja Wilkey; Maria Van Rompay; Ronald C. Kessler 1998 Trends in alternative medicine use in the United States, 1990-1997: results of a follow-up survey. In: *JAMA* 280 (18): 1569-1575.
- Ernst, Edzard 2000 Prevalence of use of complementary/alternative medicine: a systematic review. In: *Bulletin of the World Health Organization*. 78 (2): 252-257.
- Goldbeck-Wood, Sandra & Alexander Dorozynski; Leiv Gunnar Lie; Christopher Zinn; Deborah Josefson; Miranda Ingram 1996 Complementary medicine is booming worldwide. In: *BMJ*. 313 (7050):131-133.
- Hansen, Borghild & Sameline Grimsgaard; Laila Launsø; Vinjar Fønnebo; Torkel Falkenberg; Niels Kr. Rasmussen 2005 In: *Use of complementary and alternative medicine in the Scandinavian countries. Scandinavian Journal of Primary Health Care*. 23 (1): 57-62.
- Kjøller, Mette 2002a Alternativ behandling. In: Kjøller Mette & Niels Kr. Rasmussen, (red.) *Sundheds- og sygelighed i Danmark 2000 ...& udviklingen siden 1987*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Kjøller, Mette 2002a Kontakt til læger og andre behandlere inden for en 3-måneders periode. In: Kjøller Mette & Niels Kr. Rasmussen, (red.) *Sundheds- og sygelighed i Danmark 2000 ...& udviklingen siden 1987*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Kjøller, Mette 2002c Hvem og hvor mange benytter sig af alternative behandlingstilbud? In: *Teknologirådet, red. Alternativ behandling. Resume og redigeret udskrift af høring i Folketinget, 19. marts 2002*. København: Teknologirådet.

- Lønroth, Helle Langhoff & Ola Ekholm 2006 Alternativ behandling i Danmark – brug, brugere og årsager til brug. In: *Ugeskrift for Læger*. 168 (7): 682-686.
- MacLennan, Alastair H. & David H. Wilson; Anne W. Taylor 2002 The escalating cost and prevalence of alternative medicine. In: *Preventive Medicine*. 35 (2): 166-173.
- Ni, Hanyu & Catherine Simile; Ann M. Hardy 2002 Utilization of complementary and alternative medicine by United States adults: results from the 1999 national health interview survey. In: *Medical Care*. 40 (4): 335-358.
- Rasmussen, Niels Kr. & Margit Velsing Groth; Søren Rask Bredkjær; Mette Madsen Mette; Finn Kamper-Jørgensen 1988 *Sundhed og sygelighed i Danmark 1987*. København: DIKE.
- Tindle, Hilary A. & Roger B. Davis; Russell S. Phillips; David M. Eisenberg 2005 Trends in use of complementary and alternative medicine by US adults: 1997-2002. In: *Alternative Therapies in Health and Medicine*. 11 (1): 42-49.
- Videns- og Forskningscenter for Alternativ Behandling (ViFAB) 2006a. Hvad er alternativ behandling? <http://www.vifab.dk>. 2006-11-12.
- Videns- og Forskningscenter for Alternativ Behandling (ViFAB) 2006b. Alternativ behandling i Europa. <http://www.vifab.dk>. 2006-11-12.